

A Comparative Study on the Cultural Diplomacy of Iran and Saudi Arabia in Central Asia

Mohammadreza Dehshiri*

Professor of Political Science, SIR of Ministry of Foreign Affairs, Islamic Republic of Iran

Saeed Ghorbani

M.A. in Regional Studies, SIR of Ministry of Foreign Affairs, Islamic Republic of Iran

Hamed Hekmatara

Ph.D. Student of Political Geography, University of Tehran

(Date received: 9 Oct. 2019 - Date approved: 24 Aug. 2020)

Abstract

The present study compares the soft power and cultural presence of Iran and Saudi Arabia in Central Asia and the cultural activities of both countries in this region after the collapse of the Soviet Union. The research seeks to answer the main question: "How successful has Iranian cultural diplomacy been in Central Asia compared to Saudi Arabia's cultural diplomacy in the region?" the research also seeks to make comparisons between the two country's diplomacy and cultural practices in Central Asia and also compare possible contradictions of these countries cultural practices.

While analyzing the basic and main goals of Iranian and Saudi cultural diplomacy, the paper examines the strengths and weaknesses of the two countries' cultural presence in the Central Asian region, the damages each country's cultural presence impose on the other one's interests, and possible ways to improve the quality of Iran's cultural activities in the region. This article has been written in a descriptive-analytical method and its answer to the main question is that both Islamic Republic and Saudi Arabia have achieved some success in the field of cultural activities in Central Asia. However, given the fact that Saudi investment has increased dramatically in the region including in the cultural sector in recent years, Iran needs to pay more attention to the Central Asian region with which it has more commonalities than Saudi Arabia. This necessity is highlighted so that Iran won't fall behind in this important regional competition.

In the 21st century, the communications revolution has increased interactions among various players within the international system, making it easier and more effective to influence the public opinion of other countries.

* E-mail: mohammadreza_dehshiri@yahoo.com (Corresponding Author)

Today, public opinion has become so important and influential that governments see it as an important and effective pillar in their decisions. As a result of this increasing importance of public opinion, governments, in addition to traditional ways of communicating with other countries, also use public opinion to influence different groups of people. Countries pursue their national interests and political goals as well as the promotion of their influence among people in other countries by using new, different, and indirect methods, the most important of which are public and cultural diplomacy.

Central Asia has turned into a symbolic feature of the international relations geography in the Post-Cold War era. The economic problems that the countries of the region have faced since the collapse of the Soviet Union have gradually turned into political issues. For this reason, political, economic, social, and religious ties of five Central Asian countries with other states have drawn international relations researcher's attention. Among these, we can refer to the European Union's special attention to the vast oil and gas reserves of Central Asian countries to provide its energy needs.

Traces of Iranian, Islamic, and Chinese civilizations can be seen in Central Asia. Islam has always been part of the identity of the people of this region in a way that has played an important role in the ethnic and national unity of the people of these countries both before and after their independence. In addition to the religious commonalities, Iran has common cultural and historical backgrounds with Central Asian countries and the Caucasus, while Saudi Arabia has only the first feature which is religious similarity. According to some intellectuals, Iran's weak cultural diplomacy and lack of access to intact opportunities have allowed Saudis to open up their place among former Soviet Muslim states and consequently influence their way of thinking.

Saudi Arabia has been very active in the field of public diplomacy and cultural diplomacy in various regions including Central Asia. This aspect of Saudi diplomacy focuses on religious issues and the propagation of Wahhabism. Saudi Arabia makes the most out of the existence of the two holy shrines in its territory as well as other historical backgrounds to provide the world with its definition of religion in the form of cultural diplomacy. Economic support has also allowed the country to create various institutions and media centers to promote Wahhabism. Of course, some researchers believe that this goal will not be very successful due to the limitations and weaknesses of Wahhabi thoughts and also different weaknesses of the Saudi political system.

The leaders of Saudi Arabia have always done their best, by using all their capacities to expand Salafi ideas. An example of this development is in their ongoing activities is the Muslim World League; the league is in the view of some scholars, the main arm of Saudi Arabia's cultural diplomacy in the world. Given that the majority of Central Asians are Sunni Muslims, such activities have made some effects.

Comparing cultural diplomacy of the Islamic Republic of Iran and Saudi Arabia in the Central Asian region, it should be noted that Iran pursues, in general, expansion of the Persian language and cultural symbols such as Nowruz, but Saudi Arabia tries to influence these societies through the expansion of Salafism thoughts. Saudi Arabia has addressed the expansion of Salafi thoughts in various forms.

Iran's cultural relations with Central Asia which are mainly managed by the Islamic Culture and Relations Organization have been pursued in various fields; however, the remarkable point is the inactiveness and negligence of the organization and other relevant cultural institutions toward Saudi Arabia's activities in the region in recent years. The neglect has led to the growth of Wahhabi and Salafi ideas by the Saudi propaganda apparatus, backed by petrodollars in Central Asia. Iran's weak cultural activities have allowed the Saudis to increase their cultural presence in the region with all their might and expand their influence in various fields.

For the common cultural capacities and similarities between Iranian society and those of Central Asia, it will be possible to implement various cultural programs and compensate for the past shortcomings. This can happen if there will be regular and purposeful coordination and cooperation between responsible agencies, especially the Iran Islamic Culture and Relations Organization and the Ministry of Foreign Affairs. Taking advantage of cultural diplomats and experts, using potential capacities of ECO, effective participation in various cultural festivals, launching foreign radio and television networks between the region's nations that have a common language, enjoying cyberspace, and planning joint academic and tourism projects can pave the way for bringing Central Asian societies closer to Iran.

Keywords: Central Asia, Cultural Diplomacy, Iran, Public Diplomacy, Saudi Arabia.

بررسی مقایسه‌ای دیپلماسی فرهنگی ایران و عربستان سعودی در

آسیای مرکزی

محمدرضا دهشیری*

استاد علوم سیاسی، دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه

سعید قربانی

کارشناس ارشد مطالعات منطقه‌ای، دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه

حامد حکمت‌آرا

دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۷/۱۷ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۹/۰۶/۰۳)

چکیده

در نوشتار حاضر به مقایسه قدرت نرم و حضور فرهنگی ایران و عربستان سعودی در آسیای مرکزی می‌پردازیم و فعالیت‌های فرهنگی هر دو کشور در این منطقه را پس از فروپاشی اتحاد شوروی مقایسه می‌کنیم. در این نوشتار به دنبال پاسخ این پرسش هستیم که «دیپلماسی فرهنگی ایران در آسیای مرکزی در مقایسه با دیپلماسی فرهنگی عربستان سعودی در این منطقه تا چه اندازه موفق بوده است؟» و می‌کوشیم دیپلماسی و اقدام‌های فرهنگی این دو کشور در آسیای مرکزی و تضادهای احتمالی این اقدام‌های فرهنگی را بررسی کنیم. ضمن واکاوی مبانی و هدف‌های اصلی دیپلماسی فرهنگی ایران و عربستان سعودی، قوت‌ها و ضعف‌های حضور فرهنگی این دو کشور در منطقه آسیای مرکزی و خسارت‌های حضور فرهنگی هر یک بر منافع دیگری را در عرصه این بازی بزرگ و راهکارهای بهبود کیفیت فعالیت‌های فرهنگی ایران در این منطقه را بررسی می‌کنیم. در این نوشتار از روش توصیفی-تحلیلی بهره می‌گیریم و به این پاسخ می‌رسیم که هر دو کشور ایران و عربستان سعودی در عرصه اقدام‌های فرهنگی در آسیای مرکزی به موفقیت‌هایی رسیده‌اند، اما با توجه به اینکه میزان سرمایه‌گذاری سعودی‌ها در این منطقه در زمینه‌های مختلف و از جمله در بخش فرهنگی در سال‌های اخیر به‌طور چشم‌گیری افزایش یافته است این موضوع موجب رشد اندیشه‌های وهابی و سلفی شده است؛ لازم است ایران هم میزان توجه خود به منطقه آسیای مرکزی که با آن اشتراک‌های بیشتری در مقایسه با عربستان سعودی دارد، افزایش دهد تا در این رقابت مهم منطقه‌ای عقب نماند.

واژگان اصلی

آسیای مرکزی، ایران، دیپلماسی عمومی، دیپلماسی فرهنگی، عربستان سعودی.

مقدمه

سال‌های ابتدایی سده بیست‌ویکم را می‌توان دوره تغییر رویکرد نظام‌های سیاسی از «قدرت سخت»^۱ به «قدرت نرم»^۲ دانست. قدرت نرم و استفاده از جذب و کشش به‌عنوان شیوه‌ای کم‌هزینه به‌جای زور و تهدید را مدتی است که نظام‌های سیاسی مختلف دنبال می‌کنند. «جوزف نای»^۳ اولین بار در سال ۱۹۹۰ این مفهوم را مطرح کرد که آن را تأثیرگذاری آسان بر دیگران می‌داند. تبیین این مفهوم در ایران نیز انجام شده است. سلیمانی‌پور لک در سال ۱۳۹۲ درباره قدرت نرم در راهبردهای قدرت‌های بزرگ و به‌ویژه ایالات متحده آمریکا در منطقه خاورمیانه بحث کرده و اهمیت آن را از نظر گذرانده است (Soleimanipour Lak, 2013).

در نظام بین‌الملل کنونی و در نتیجه پدیده جهانی شدن، بازیگران جدیدی ظهور کرده‌اند که پیش از این یا به هیچ شکلی وجود نداشتند یا اینکه حضور آن‌ها بسیار کم‌رنگ بوده است. سازمان‌های متنوع و متعدد غیردولتی و حتی افراد در دنیای امروز، بازیگران جدیدی هستند که در نتیجه روند پدیده جهانی شدن در صحنه روابط بین‌الملل ظهور کرده‌اند (Baylis and Smith, 2016: 53). منطقه آسیای مرکزی به یکی از ویژگی‌های نمادین جغرافیای روابط بین‌الملل در «دوره پساجنگ سرد»^۴ تبدیل شده است (Kavalski, 2016: 12). مشکلات اقتصادی که کشورهای این منطقه پس از فروپاشی اتحاد شوروی با آن‌ها روبه‌رو شده‌اند، به تدریج به مسائل سیاسی هم تبدیل شده است (Koolae, 2015: 134). در همین زمینه، ارتباط‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و دینی پنج کشور واقع در این منطقه با دیگر کشورهای دنیا مورد توجه پژوهشگران روابط بین‌الملل قرار گرفته است. توجه ویژه «اتحادیه اروپا»^۵ به ذخایر عظیم نفت و گاز کشورهای آسیای مرکزی برای تأمین انرژی مورد نیاز خود، از این موارد است (Shadivand, 2012: 34).

ردپای تمدن ایرانی، اسلامی و چینی در منطقه آسیای مرکزی دیده می‌شود. دین اسلام نیز همواره بخشی از هویت مردم این منطقه را شکل داده است. این دین، نقش مهمی در وحدت قومی و ملی مردم این کشورها، قبل و بعد از استقلال داشته است (Sanaei, 2011: 1-10). ایران علاوه بر اشتراک‌های دینی، زمینه‌های مشترک فرهنگی و تاریخی با کشورهای آسیای مرکزی و

-
1. Hard Power
 2. Soft Power
 3. Joseph Nye
 4. Post-Cold War Era
 5. European Union (EU)

قفقاز دارد؛ در حالی که عربستان سعودی تنها از ویژگی اول، یعنی تشابه دینی و مذهبی برخوردار است. بنابر نظر برخی از اندیشمندان، دیپلماسی فرهنگی ضعیف ایران و بهره‌برداری نکردن از فضاهای بکر در دسترس، سبب شده است تا سعودی‌ها جای خود را در میان مسلمانان شوروی باز کنند و به تبع آن بر نوع نگرش آن‌ها هم تأثیر بگذارند (Vakhshiteh, 2017).

عربستان سعودی در حوزه «دیپلماسی عمومی»^۱ و «دیپلماسی فرهنگی»^۲ در مناطق مختلف و از جمله در آسیای مرکزی بسیار فعال است. این دیپلماسی سعودی‌ها بر حوزه مسائل دینی و تبلیغ وهابیت تمرکز دارد. عربستان سعودی از وجود حرمین شریفین در خاک خود و همین‌طور زمینه‌های تاریخی، نهایت استفاده را می‌برد تا بتواند تعریف مورد نظرش از دین را در قالب دیپلماسی فرهنگی به دنیا ارائه دهد. همچنین پشتوانه اقتصادی به این کشور اجازه داده است تا نهادها و رسانه‌های مختلف را در راستای تبلیغ وهابیت ایجاد کند. البته به عقیده برخی از پژوهشگران، به دلیل محدودیت‌ها و ضعف‌های تفکر وهابیت و همچنین ضعف نوع نظام سیاسی عربستان، این هدف به موفقیت چندانی دست نخواهد یافت (Saberdoost, 2014).

سران عربستان سعودی همواره تلاش کرده‌اند تا با به‌کارگرفتن همه ظرفیت‌های خود، افکار سلفی را گسترش دهند. نمونه این توسعه در فعالیت‌های مداوم «اتحادیه جهان اسلام»^۳ (رابطه العالم الاسلامی) است. اتحادیه جهان اسلام از دیدگاه برخی پژوهشگران، بازوی اصلی دیپلماسی فرهنگی عربستان سعودی در جهان است (Sheikholeslami and Saradar, 2012: 125). با توجه به اینکه بیشتر مردم آسیای مرکزی مسلمان و پیرو مذهب اهل سنت هستند، در نتیجه از این اقدام‌ها تأثیر می‌پذیرند.

در مقایسه دیپلماسی فرهنگی ایران و عربستان سعودی در منطقه آسیای مرکزی باید به این نکته توجه داشت که در حالت کلی، ایران، گسترش زبان فارسی و نمادهای فرهنگی مانند «نوروز» را در این منطقه دنبال می‌کند؛ اما عربستان سعودی با گسترش «افکار سلفی» سعی در تأثیرگذاری بر این جوامع دارد. در واقع، پرداختن و گسترش دادن افکار سلفی به شکل‌های گوناگون و متنوع، موردنظر این کشور بوده است (Nezakati, 2017: 1-10).

-
1. Public Diplomacy
 2. Cultural Diplomacy
 3. Muslim World League

روش این نوشتار توصیفی-تحلیلی است. در این نوشتار این پرسش مطرح می‌شود که «موفقیت دیپلماسی فرهنگی ایران در آسیای مرکزی در مقایسه با دیپلماسی فرهنگی عربستان سعودی در این منطقه چه اندازه بوده است؟» در جواب این پاسخ داده می‌شود که هر دو کشور ایران و عربستان سعودی در عرصه اقدام‌های فرهنگی در آسیای مرکزی موفقیت‌هایی را به دست آورده‌اند؛ اما با توجه به اینکه سرمایه‌گذاری سعودی‌ها در این منطقه در زمینه‌های مختلف، از جمله در بخش فرهنگی در سال‌های اخیر به‌طور چشمگیری افزایش یافته است، لازم است ایران هم توجه خود به منطقه آسیای مرکزی را افزایش دهد که با آن اشتراک‌های بیشتری در مقایسه با عربستان سعودی دارد تا از این رقابت مهم منطقه‌ای عقب نماند.

مفهوم‌شناسی دیپلماسی فرهنگی

دیپلماسی عمومی را افراد مختلف به شیوه‌های متفاوتی تعریف کرده‌اند؛ در این میان، تعریف «مک کلن»^۱ تعریف جامع‌تری محسوب می‌شود. او معتقد است این شاخه از دیپلماسی به معنی «برنامه‌ریزی راهبردی و اجرای برنامه‌های آموزشی، فرهنگی و اطلاع‌رسانی یک کشور حامی برای ایجاد محیط افکار عمومی در یک کشور هدف است، به‌طوری که رهبران سیاسی کشور هدف را توانا می‌سازد به تصمیم‌گیری حمایت‌گرایانه و پشتیبانی از هدف‌های سیاست خارجی کشور حامی» (McClellan, 2004). هدف در دیپلماسی عمومی، جهت‌دهی، مدیریت و متقاعدسازی افکار عمومی برای تأمین منافع ملی است.

ویژگی ممتاز دیپلماسی عمومی را می‌توان مخاطب قرار دادن عموم مردم جامعه دانست؛ چیزی که در دیپلماسی سنتی به‌چشم نمی‌خورد. در واقع، این نوع از دیپلماسی که به‌وسیله ابزارهای رسانه‌ای و فرهنگی در پی تأمین منافع ملی کشورهاست، نه تنها سری و غیرشفاف نیست، بلکه به‌طور کامل در دسترس همگان قرار دارد. موضوع‌ها در دیپلماسی سنتی در ارتباط با سیاست‌ها و رفتار دولت‌های دیگر است؛ اما در دیپلماسی عمومی، مسئله اصلی، نگرش افکار عمومی خارجی است. جذب «گروه‌های مردمی و افراد مهم در خارج از کشور» را شاید بتوان مهم‌ترین کارکرد دیپلماسی عمومی دانست (Dehshiri, 2014: 12, 16).

دیپلماسی فرهنگی به‌عنوان یکی از ابزارهای دیپلماسی عمومی و نمونه بارز و اعلائی قدرت نرم و شیوه‌ای جدید در تأمین منافع ملی مورد توجه کشورها قرار گرفته است. تلاش برای برقراری و سپس افزایش، ارتقا و گسترش تعامل‌ها، مبادله‌ها و ارتباط‌های فرهنگی میان یک ملت

1. McClellan

با ملتی دیگر به منظور طراحی، تدوین و اجرای موافقت‌نامه و دستیابی به تفاهم فرهنگی مبتنی بر ارزش‌ها و فهم مشترک را دیپلماسی فرهنگی گویند (Ninkovich, 1996: 12). این نوع خاص از دیپلماسی عمومی، فرایند مؤثری است که در آن، فرهنگ یک ملت به جهان خارج آن ارائه و ویژگی‌های منحصر به فرد فرهنگی ملت‌ها به شکل دو و چندجانبه ترویج می‌شود. هدف سیاسی و غیرمستقیم دیپلماسی فرهنگی، گسترش روابط سیاسی میان ملت‌ها و کشورها به وسیله فرهنگ و ابزارهای فرهنگی برای تأمین منافع ملی است (Dehghani Firouzabadi, 2009: 182).

دیپلماسی فرهنگی ایران و عربستان سعودی در آسیای مرکزی

الف) ایران

در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی، دیپلماسی فرهنگی در خدمت سیاست خارجی ایران قرار گرفته است تا علاوه بر معرفی آرمان‌ها و هدف‌های ایران، اتهام‌ها و تبلیغات منفی علیه ایرانیان را نیز خنثی کند (Ghashghavi, 2010: 10). مبنای الگوی دیپلماسی فرهنگی این کشور، عناصر فرهنگی هستند؛ از آن‌رو که معنایی مستقل و همه‌فهم دارند. بنیاد اجرایی دیپلماسی فرهنگی ایران در منظر اسلامی، از پنج عنصر «دین»، «زبان»، «تاریخ»، «حکومت» و «خانواده» نشأت می‌گیرد که بر «تفاهم جهانی فرهنگ‌ها» و «تعامل مردم کشورها» استوار است (Fayyaz, 2007: 44).

پس از فروپاشی اتحاد شوروی، ایران تلاش‌هایی برای «بازیابی هویت اسلام» در منطقه آسیای مرکزی انجام داد. در همین دوره در بیشتر کشورهای این منطقه، مؤسسه‌هایی برای آموزش زبان فارسی تشکیل شدند. به بیان دیگر، ایران مدت‌ها پیش از کشورهای عربی، اهمیت قدرت نرم در آسیای مرکزی را درک کرده بود. همچنین روابط دوجانبه تجاری ایران با کشورهای این منطقه نیز نسبت به برخی از کشورهای عربی منطقه بهتر است (Younas, 2017). جمهوری‌های آسیای مرکزی به تقریب هم‌زمان با پایان جنگ ایران و عراق استقلال یافتند. در این دوره که اکبر هاشمی رفسنجانی در ایران رئیس‌جمهور بود، این کشور سیاست خارجی خود را فعال‌تر کرد و سیاست منطقه‌گرایی را در پیش گرفت. آسیای مرکزی در این دوره به‌عنوان فرصت جدیدی برای ایران مطرح شد تا بتواند شریک‌های جدید و قابل اعتمادی از میان این کشورها برای خود برگزیند. گسترش «سازمان همکاری اقتصادی»^۱ (ا.ک.و) به منطقه

1. Economic Cooperation Organization (ECO)

آسیای مرکزی که ارتقای همکاری‌های فرهنگی یکی از هدف‌های این سازمان است، زمینه‌های نزدیکی بیشتر این کشورها به ایران را فراهم کرده است (Wastnidge, 2017: 2).
 دیپلماسی فرهنگی ایران در آسیای مرکزی مؤلفه‌هایی دارد مانند تولید فیلم، تئاتر، مبادله استاد و دانشجو، انتشار و توزیع کتاب و تشکیل کتابخانه‌ها، پخش رادیویی و تلویزیونی بین‌المللی، برنامه‌های مبادله‌های آموزشی و فرهنگی، آموزش زبان، نمایشگاه‌ها و جشنواره‌های هنری و اجرای هنرهای نمایشی و اجرایی، ایجاد پایگاه‌ها و سایت‌های اینترنتی، ارسال لوح‌های فشرده و مجله‌های الکترونیکی، برنامه‌های سخنرانی، برگزاری سمینارها و نشست‌ها با نخبگان فکری و فرهنگی، تاجران و چهره‌های شاخص دانشگاهی (Dehshiri, 2014: 416).

توجه ایران به آسیای مرکزی، برآمده از پیوند این کشور با این منطقه در حوزه‌های مختلف سیاسی، امنیتی، فرهنگی و اقتصادی است (Koolae and Norouzi Zarmehri, 2018: 238). با وجود این زمینه‌های مشترک، آمریکا از رابطه این کشورها با ایران به هیچ وجه حمایت نمی‌کند؛ البته روس‌ها هم تمایل چندانی به بهبود و گسترش روابط این کشورها با ایران ندارند. روابط سیاسی ایران با پنج کشور آسیای مرکزی نیز همواره مورد تأکید مقام‌های ایرانی بوده است؛ اما این روابط به‌ویژه در سال‌های اخیر در تأثیر حضور پررنگ‌تر کشورهای دیگر قرار گرفته است. این حضور، همیشه سیاسی یا اقتصادی نبوده است؛ بلکه در بسیاری نمونه‌ها، ماهیتی مذهبی و فرهنگی داشته است (Ramezani Bunesh, 2012: 8).

برخی از کشورهای آسیای مرکزی، به‌ویژه ازبکستان و تاجیکستان، در دوره‌هایی با طرح این مسئله که روابط گسترده با ایران می‌تواند به ثبات نظام‌های غیردینی این کشورها آسیب وارد کند، سطح این روابط را کاهش داده‌اند. در همین زمینه به اقلیت‌های شیعه ساکن در این کشورها شامل فارسی‌زبانان سمرقند و بخارا و آذری‌زبانان نیز گاهی با دید نمایندگان و عوامل نفوذ ایران نگرسته شده و از سوی این حکومت‌ها زیر فشارهایی قرار گرفته‌اند (Peyrouse, 2014).

ب) عربستان سعودی

مهم‌ترین پایه دیپلماسی عمومی عربستان سعودی، طرح اسلامی بودن و خادمی حرمین شریفین (مسجد الحرام و مسجد النبی) است. تفکر وهابیت به‌عنوان ابزار دیپلماسی عمومی سعودی‌ها که نقش مهمی در روند تشکیل و تداوم حیات این نظام داشته است، از راه مدرسه‌های دینی،

رسانه‌ها و اتحادیه جهان اسلام گسترش می‌یابد (Koohkan and Nezakati, 2014: 217-218). قدرت رسانه و آموزش عالی فراملی، جذب دانشجویان و ترویج اندیشه وهابیت و سلفی‌گری و سرانجام تقویت نشست‌های بین‌المللی از ابزارهای عربستان سعودی در اجرای دیپلماسی فرهنگی این کشور در جهان هستند. سعودی‌ها از موقعیت جغرافیایی خود به‌عنوان اهرم قدرت در توسعه سیاست‌هایشان استفاده می‌کنند (Darvishi and Hajhashemi, 2017: 61).

تفکر وهابیت، حاکمان عربستان سعودی را به ابزاری جدید مجهز ساخت که نقشی اساسی در انسجام و توسعه این نظام ایفا کرد (Atai and Mansouri Moghaddam, 2013: 35-36). مذهب بیشتر ساکنان عربستان سعودی، حنبلی (یکی از چهار مذهب فقهی اصلی اهل سنت) است؛ اما تفکر وهابیت ادعاهایی را مطرح می‌کند که برخلاف باورهای حنبلی‌ها است؛ از جمله این باورها قائل شدن جسم برای خداوند، منع زیارت حرم پیامبر اسلام (ص) و دیگر اولیای الهی، تخریب مکان‌های مقدس مانند حرم بزرگان اسلام، رد فضائل امیرالمؤمنین (ع) و تکفیر بخشی از مسلمانان و دیگر افکار انحرافی است (Monjezi, 2008: 5).

یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در سیاست خارجی عربستان سعودی، وجود حرمین شریفین در این کشور است و حاکمان سعودی سعی در برندسازی و بهره‌برداری سیاسی از این موضوع دارند. نمونه این اقدام‌ها، برگزاری نشست‌های مختلف کشورهای اسلامی به میزبانی مکه است که عربستان می‌خواهد از این راه، خود را نگهبان شهرهای مقدس مکه و مدینه مطرح کند و جایگاه رهبری جهان اسلام را به خود اختصاص دهد (Koohkan and Nezakati, 2014: 220). همچنین سعودی‌ها با استفاده از ثروت‌های طبیعی موجود در این کشور از دولت‌های ضعیف منطقه حمایت اقتصادی می‌کنند و این مسئله هم در پیشبرد دیپلماسی عمومی و نفوذ سیاسی آن‌ها در منطقه مؤثر بوده است (Hasani Saadi, 2010: 6).

هدف اصلی عربستان سعودی از دیپلماسی فرهنگی در سطح آسیای مرکزی و کل جهان اسلام، قبولاندن این موضوع به مسلمانان است که این کشور «ام‌القرای جهان اسلام» است و مقاومت در مقابل آن برای طرف مقابل هزینه‌های سنگینی خواهد داشت. در این زمینه، سعودی‌ها همواره در پی متزلزل کردن بنیان‌های عقیدتی انقلاب اسلامی ایران بوده‌اند و این هدف را از راه‌های مختلف از جمله تکفیر شیعه در پیش گرفته‌اند. عربستان سعودی با طرح مسائلی همچون «هلال شیعی»^۱ برای تخریب وجه ایران در منطقه می‌کوشد (Davand, 2017).

1. Shia Crescent

در سال اول پس از فروپاشی، تعداد مسجدهای دره فرغانه، بیست برابر شد و در این منطقه حساس، مدرسه‌های مذهبی خصوصی ایجاد شدند که از نظر مالی و ایدئولوژیکی عربستان سعودی آن‌ها را حمایت می‌کرد. این کشور، هزینه زیادی را صرف انتشار و گسترش ادبیات مذهبی، ساخت مسجدها و آموزش امامان کرد. پس از فروپاشی اتحاد شوروی، وهابی‌ها در دره فرغانه رشد چشمگیری داشته‌اند و به دنبال انقلاب هستند. این گروه را حامیان‌شان در عربستان سعودی در سطح گسترده‌ای تأمین مالی می‌کنند تا مسجدها و مدرسه‌های دینی براساس تفکر وهابی تأسیس کنند.

طرح نمندگان با ۲۰۰ هزار دلار هزینه از اکتبر ۱۹۹۲ شروع شد. هزینه این طرح را «حرکت اهل سنت»^۱ در عربستان سعودی تأمین می‌کرد که در اصل، سازمانی برای گسترش تفکر وهابیت بود. در واقع، سعودی‌ها پس از فروپاشی اتحاد شوروی، حمایت‌های خود از تفکر وهابیت را از افغانستان و آسیای غربی به آسیای مرکزی گسترش دادند. افراطی‌های مذهبی با حمایت سازمان‌های مذهبی عربستان سعودی، نقش فعالی در گسترش تفکرها و حرکت‌های مذهبی غیرسنتی در آسیای مرکزی داشتند؛ به گونه‌ای که در اواخر سال ۱۹۹۳ حدود ۲ هزار نفر پسر و دختر مدرسه‌ای در آسیای مرکزی، تفکیک جنسیتی شدند و تعلیمات دینی وهابی را در مدرسه‌ها به صورت رایگان فرا گرفتند (Khairi, 2001: 168-171).

کشورهای حوزه آسیای مرکزی، هویت اصلی خویش را از دین اسلام می‌گیرند و این دین نقش زیادی در ایجاد وحدت میان اقوام مختلف در این منطقه داشته است. در نتیجه، اهمیت دین اسلام به‌عنوان اصلی‌ترین نقطه شروع برای شکل‌دهی ارتباط با مردم این جوامع در نظر گرفته شده است. کشورهایی که قصد حضور و افزایش نفوذ در افکار و نگرش‌های مردم آسیای مرکزی را داشته‌اند، همواره از دین به‌عنوان اصلی‌ترین عامل تأثیرگذاری بر افکار مردم این جوامع بهره برده‌اند. عربستان سعودی نیز با بهره‌گیری از همین عامل و همچنین معرفی خود به‌عنوان خادم حرمین شریفین، همواره تلاش کرده است تا در میان مسلمانان جهان از جمله مردم این منطقه تأثیر بگذارد (Sanaei, 2011: 1-10). این کشور با حضور در منطقه آسیای مرکزی، دو راهبرد کلی را دنبال می‌کند (Mirmohammadi, 2014):

۱. ترویج و گسترش تفکر وهابیت و سلفی‌گری: با وجود خلأهای فکری و اعتقادی در این منطقه، این تفکرها می‌توانند مخاطبانی پیدا کنند. نگاهی به وضعیت منطقه و همچنین فعالیت سعودی‌ها به‌خوبی روشن می‌کند که اسلام و مذهب اهل سنت تنها راه نفوذ فرهنگی

1. Ahle Sunnah Movement

پادشاهی سعودی در این کشورها بوده است؛ چراکه آن‌ها جز این عامل، نزدیکی دیگری با مردم آسیای مرکزی ندارند. گرایش مردم این منطقه به وهابیت می‌تواند تأمین‌کننده منافع حاکمان عربستان سعودی باشد.

۲. مقابله با گفتمان انقلاب اسلامی ایران: عربستان سعودی برای جلوگیری و مقابله با حضور ایران در منطقه آسیای مرکزی و قفقاز تلاش می‌کند. مقام‌ها و متفکران سعودی به‌خوبی از زمینه‌های مشترک فرهنگی، تاریخی، تمدنی و آیینی ایرانیان در این منطقه آگاه هستند و تلاش می‌کنند تا با بهره‌گیری از پشتوانه مالی خود بر مردم این جوامع اثر بگذارند.

مقایسه دیپلماسی فرهنگی ایران و عربستان سعودی در کشورهای آسیای مرکزی (الف) ازبکستان

روابط فرهنگی ایران با ازبکستان تا حدی با دیگر کشورهای منطقه آسیای مرکزی متفاوت است؛ تفاوت از این نظر که بعد از استقلال ازبکستان به دلیل مسائلی که بیشتر از سوءتفاهم‌های مقام‌های ازبک در چگونگی تعامل با ایران ناشی می‌شد، روابط تهران و تاشکند با رکود همراه شد (Dehshiri, 2014: 429). نبود هم‌خوانی میان نظام دینی ایران و نظام غیردینی موجود در ازبکستان و ترس سران ازبک از تأثیرگذاری انقلاب اسلامی ایران بر این کشور را از دلایل‌های مؤثر در این رکود دانسته‌اند. البته در سال‌های گذشته، رایزنی‌های فرهنگی ایران در ازبکستان سبب شده است با همکاری نخبگان ازبک، آثار تاریخی بسیاری از زبان فارسی به ازبکی ترجمه شود. در حوزه‌های آکادمیک نیز فعالیت‌هایی مانند راه‌اندازی ۱۵ اتاق ایران در دانشگاه‌های مختلف ازبکستان پیگیری شده است.

عربستان سعودی پذیرای جامعه بزرگی از ملت‌های آسیای مرکزی است که در طول دوره‌های مختلف تاریخی به این کشور مهاجرت کرده‌اند؛ به‌ویژه در دهه‌های ۱۹۲۰ و ۱۹۳۰، هم‌زمان با اجرای سیاست‌های ضد اسلامی استالین در سراسر اتحاد شوروی. شمار این مهاجران حدود نیم میلیون نفر برآورد شده است که بیشتر آن‌ها اهل ازبکستان بوده و در شهرهای مکه، جده و مدینه ساکن شده‌اند. مهاجران آسیای مرکزی را بومیان عربستان سعودی، «بخاری» می‌خواندند. بسیاری از بخاری‌ها مناصب مهمی را در حکومت سعودی عهده‌دار شده‌اند و بخش دیگر آن‌ها نیز در زمینه‌های اقتصادی فعالیت می‌کنند.

پس از فروپاشی اتحاد شوروی، بسیاری از بخاری‌ها که به زور آسیای مرکزی را ترک کرده بودند، به سرزمین‌های خود برگشته و در بازسازی مسجدهای قدیمی، ساخت

مسجدهای جدید و تأسیس مراکز اسلام‌شناسی مشارکت کرده‌اند. هم‌زمان، علاقه خود را به سرمایه‌گذاری برای توسعه اقتصادی هر یک از کشورهای آسیای مرکزی نشان داده‌اند. با توجه به اینکه شهروندان عربستان سعودی که اهل آسیای مرکزی هستند، مدت زیادی را در جوار حرمین شریفین زندگی کرده‌اند، از احترام خاصی در بین ساکنان آسیای مرکزی برخوردار شده‌اند. بخاری‌های سعودی، فرصت خوبی را برای عربستان سعودی ایجاد می‌کنند تا بتواند ارتباط‌های خود را با کشورهای آسیای مرکزی گسترش دهند و از منافع آن بهره‌مند شوند (Al-Khatlan, 2000: 25).

ب) تاجیکستان

کتابخانه رایزنی فرهنگی ایران در تاجیکستان با داشتن حدود ۵ هزار جلد کتاب از غنی‌ترین کتابخانه‌های این کشور است. بخش دیداری و شنیداری رایزنی ایران در دوشنبه هم مجموعه‌ای از فیلم‌های سینمایی، مستند، سریال و موسیقی ایرانی را در اختیار دارد. کلاس‌های آموزشی خط نیاکان (الفبای فارسی)، قرآن مجید و دوره‌های آموزش ایران‌شناسی از دیگر فعالیت‌های فرهنگی ایران در این کشور است. انتشار بیش از ۵۰ عنوان کتاب در موضوع‌های مختلف به الفبای فارسی و سیریلیک اقدام مؤثر دیگر نمایندگی فرهنگی ایران در تاجیکستان در این زمینه بوده است. همچنین دیپلماسی حمایتی ایران که کمیته امداد امام خمینی در شهرهای مختلف تاجیکستان از جمله «دوشنبه»، «فرغانه‌تپه»، «کولاب»، «وحدت» و «ایالت خودمختار بلخشان کوهستانی» انجام داده است، منجر به شکل‌گیری وابستگی عاطفی بیشتر تاجیکان به ایران و مردمانش شده است؛ تا آنجا که بسیاری از آنان، ایران را وطن دوم خود می‌دانند.

مقام‌های وزارت امور خارجه دو کشور عربستان سعودی و تاجیکستان با استقبال از تقویت همکاری‌های دوجانبه فرهنگی، برگزاری روزهای فرهنگی عربستان سعودی در تاجیکستان در سال ۲۰۱۸ و به دنبال آن، برگزاری روزهای فرهنگی تاجیکستان در عربستان سعودی در سال ۲۰۱۹ را در همین زمینه برنامه‌ریزی کرده‌اند. برگزاری مراسم فرهنگی مانند روزهای فرهنگی در افزایش سطح دوستی و همکاری میات دولت‌ها و ملت‌های عربستان سعودی و تاجیکستان مؤثر بوده است (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Tajikistan, 2019).

ج) ترکمنستان

در سال ۱۳۸۱ با بستن «قانون همکاری‌های بلندمدت اقتصادی، بازرگانی، علمی، فنی و فرهنگی میان ایران و ترکمنستان»، دو کشور تصمیم گرفتند که هر دو سال یک‌بار برنامه‌های

فرهنگی مشترکی را تدوین کنند. برگزاری ده‌ها کنفرانس مشترک فرهنگی در بزرگداشت شخصیت‌های مشترک فرهنگی برپا شده است. همچنین هر سال هفته فرهنگی و جشنواره فیلم ایران در عشق‌آباد پایتخت ترکمنستان برگزار می‌شود. عربستان سعودی با برگزاری روزهای فرهنگی در عشق‌آباد، آداب و رسوم ملت خود را به نمایش گذاشته است. این کشور از اقدام‌های خود در زمینه افزایش سطح همکاری و ارتباط‌های فرهنگی با ترکمنستان خبر داده است و زمینه فرهنگی را از زمینه‌هایی دانسته است که می‌تواند روابط عربستان سعودی با ترکمنستان را مستحکم‌تر کند. ترکمنستان نیز توسعه روابط فرهنگی میان دو کشور را مهم دانسته است. در همین زمینه، برنامه‌هایی برای دیدار هنرمندان دو کشور و کلاس‌هایی نیز برای دانشجویان ترکمنستانی تدارک دیده شده است (Arab News, 2019).

د) قرقیزستان

تأسیس کرسی زبان فارسی و ایران‌شناسی در «دانشگاه علوم انسانی بیشکک»^۱ و کرسی زبان فارسی در دانشگاه‌های «اسلاویانی»^۲ «آرابایف»^۳ و «ملی قرقیزستان»^۴ از فعالیت‌های فرهنگی ایران در قرقیزستان است. اهمیت روابط فرهنگی برای سران دو کشور زمانی مشخص‌تر می‌شود که پیمان خواهرخواندگی شهرهای دو کشور با یکدیگر مورد توجه قرار می‌گیرد. موفقیت دیگر ایران، به‌دست‌آوردن مشارکت در حق تألیف کتاب‌های درسی مدرسه‌های قرقیزستان است. وجود فضای بازتر سیاسی نسبت به دیگر کشورهای آسیای مرکزی، این فرصت را به دیپلماسی فرهنگی ایران داده است تا فعالیت‌های خود را در این کشور افزایش دهد.

عربستان سعودی برای ساخت یک مرکز اسلامی در شهر اوش، یک میلیون روبل هزینه کرده است. امامان وهابی نیز از نمندگان و اندیجان در ازبکستان برای گسترش تفکر وهابیت به جلال‌آباد در قرقیزستان می‌روند (Khairi, 2001: 173).

ه) قزاقستان

در نتیجه افزایش تعامل‌های ایران و قزاقستان، دانشگاه‌های «تهران»، «فردوسی مشهد»، «صنعتی شریف» و «صنعتی امیرکبیر» وارد روابط فرهنگی با مراکز علمی قزاقستان شده‌اند. این

-
1. Bishkek Humanities University (BSU)
 2. Kyrgyz-Russian Slavic University
 3. Arabaev Kyrgyz State University (AKSU)
 4. Kyrgyz National University

همکاری‌ها تا آنجا پیش رفت که در سال ۱۳۸۰ خورشیدی و بعد از سفر سفیر ایران به جنوب قزاقستان مقرر شد که زبان فارسی، زبان اول دانشگاه دولتی آن منطقه باشد. علاقه مردم قزاقستان به زبان فارسی و تلاش‌های رایزنی فرهنگی ایران در قزاقستان تا آنجاست که در سال‌های اخیر حدود ۲ هزار نفر فارسی‌آموز در دانشگاه‌ها و مدرسه‌های قزاقستان زبان فارسی را یاد گرفته‌اند. از دیگر فعالیت‌های رایزنی فرهنگی ایران در قزاقستان، حمایت نرم‌افزاری و سخت‌افزاری از کرسی‌های متعدد زبان و ادبیات فارسی در قزاقستان بوده است. ایران در آلمانی واحد آموزشی، کتابخانه و واحد دیداری و شنیداری دارد. همچنین مرکز فرهنگی ایرانیان در شهر چمکیف نیز با توجه به تعداد زیاد ایرانی‌تبارهایی که در این شهر و اطراف آن زندگی می‌کنند، اهمیت زیادی دارد (Dehshiri, 2014: 428-429).

پادشاهی سعودی از «بانک توسعه اسلامی»^۱ به صورت یکی از محورهای تحمیل قدرت نرم خود بر کشورهای مختلف جهان اسلام استفاده می‌کند؛ به طوری که در سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۴، این نهاد بالغ بر ۱/۲ میلیارد دلار در اقتصاد قزاقستان سرمایه‌گذاری کرده است. البته شرایط در این کشور نسبت به دیگر کشورهای اسلامی اندکی متفاوت است؛ به گونه‌ای که برای نمونه دولت قزاقستان بیشتر سرمایه‌گذاری‌هایی که قرار بود یک فرد مذهبی سعودی در این کشور انجام دهد را رد کرد و تنها طرح‌های سرمایه‌گذاری که می‌خواستند در زمینه توسعه زیرساخت‌ها یا بخش کشاورزی فعالیت کنند را تصویب کرد. با وجود این، تعدادی سازمان مرتبط با مذهب مانند شرکت «سرمایه‌گذاری فتاح»^۲ (یکی از اولین شرکت‌ها در قزاقستان که خدمات مالی را مطابق با قواعد اسلامی ارائه می‌دهد) در این کشور فعالیت می‌کنند. به طور کلی، کشورهای عرب حاشیه خلیج فارس، بیشتر سرمایه‌گذاری‌های خود در این منطقه را با هدف‌های فرهنگی مانند افتتاح مراکز فرهنگی یا تأمین مالی مسجدها و مدرسه‌های مذهبی انجام می‌دهند (Biard, 2019: 8).

نتیجه

در قرن بیست و یکم، انقلاب ارتباطات سبب افزایش ارتباط‌ها میان بازیگران مختلف روابط بین‌الملل شد و امکان تأثیرگذاری بر و تأثیرپذیری از افکار عمومی دیگر کشورها با سهولت بیشتری فراهم شد. امروزه افکار عمومی آن قدر مهم و تأثیرگذار شده است که دولت‌ها آن را رکنی مهم و مؤثر در تصمیم‌گیری‌های خود در نظر می‌گیرند. در نتیجه، این افزایش اهمیت افکار عمومی، دولت‌ها علاوه بر شیوه‌های سنتی برقراری ارتباط با کشورهای دیگر، از افکار عمومی نیز برای تأثیرگذاری بر

1. Islamic Development Bank (IDB)

2. Fattah Finance

توده‌های مختلف مردم استفاده می‌کنند. در واقع، کشورها برای تأمین منافع ملی خود، پیگیری هدف‌های سیاسی و اعمال نفوذ در میان مردم دیگر کشورها از روش‌های جدید، مختلف و غیرمستقیم بهره می‌گیرند که از مهم‌ترین آن‌ها دیپلماسی عمومی و دیپلماسی فرهنگی است. ایران و عربستان سعودی هم به دلیل داشتن برخی ویژگی‌های مشترک با پنج جمهوری آسیای مرکزی مانند فرهنگ، زبان، تاریخ و دین واحد، تلاش می‌کنند از فرصت‌های جدید به‌وجود آمده بعد از فروپاشی اتحاد شوروی به هر شکلی، از جمله با استفاده از این ابزارها بهره‌برداری کنند تا با نفوذ در این منطقه، این کشورها را با خود همراه سازند (نمودار ۱).

نمودار ۱. مقایسه دیپلماسی فرهنگی ایران و عربستان سعودی در کشورهای آسیای مرکزی

Source: Authors.

۱. نمودار براساس داده های منابع زیر کشیده شده است:

Al-Khatlan, 2000: 25; Arab News, 2019; Biard, 2019: 8; Dehshiri, 2014: 428-429.; Khairi, 2001: 173; Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Tajikistan, 2019.

روابط فرهنگی ایران با آسیای مرکزی را که بیشتر سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی مدیریت می‌کند، در حوزه‌های مختلفی پیگیری شده است؛ اما نکته شایان توجه، کم‌تحرکی و غفلت این سازمان و دیگر نهادهای فرهنگی مربوطه، نسبت به اقدام‌های عربستان سعودی در این منطقه در سال‌های اخیر است؛ غفلتی که موجب رشد اندیشه‌های وهابی و سلفی به‌وسیله دستگاه تبلیغاتی سعودی و با پشتوانه مالی دلارهای نفتی در آسیای مرکزی شده است. فعالیت‌های کم‌رنگ فرهنگی ایران، این امکان را به سعودی‌ها داده است که با همه توان، حضور و نفوذ فرهنگی خود را در این منطقه به‌شکل‌های مختلف گسترش دهند.

با توجه به ظرفیت‌های فرهنگی مشترک میان جامعه ایران و جوامع آسیای مرکزی، در صورت هماهنگی و همکاری منظم و هدفمند میان دستگاه‌های مسئول، به‌ویژه سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی و وزارت امور خارجه ایران، امکان اجرای برنامه‌های مختلف فرهنگی و جبران کاستی‌های گذشته وجود خواهد داشت. بهره‌گیری از دیپلمات‌ها و کارشناسان فرهنگی، استفاده از ظرفیت سازمان اکو، حضور مؤثر در جشنواره‌های مختلف فرهنگی، راه‌اندازی شبکه‌های رادیو تلویزیونی برون‌مرزی به زبان ملت‌های منطقه، استفاده از فضای مجازی و برنامه‌ریزی طرح‌های مشترک دانشگاهی و گردشگری می‌تواند زمینه نزدیکی جوامع آسیای مرکزی را با ایران فراهم سازند.

References

- Al-Khatlan, Saleh M. (2000), "Saudi Foreign Policy towards Central Asia", **Economics and Administration Journal**, Vol. 14, No. 1, pp. 19-32, Available at: https://ahendi.kau.edu.sa/Files/320/Researches/51638_21773.pdf, (Accessed on: 26/5/2018).
- Arab News** (2019), "'Cultural Days' to Promote Saudi-Turkmenistan Ties", Available at: <https://www.arabnews.com/node/1485031/saudi-arabia>, (Accessed on: 20/7/2019).
- Atai, Farhad and Mohammad Mansouri Moghaddam (2013), "Genealogy of Saudi Foreign Policy: a Realistic Strategy on Identity Background", **Foreign Relations Quarterly**, Vol. 5, No. 1, pp. 133-168, Available at: <http://frqjournal.csr.ir/WebUsers/frqjournal/UploadFiles/OK/13940925111840501091-F.pdf>, (Accessed on: 8/4/2019) [in Persian].
- Baylis, John and Steve Smith (2016), **The Globalization of World Politics: an Introduction to International Relations**, Vol. 1, Translated by Abolghasem Rahchamani, Tehran: Abrar-e Moaser [in Persian].
- Biard, Aurélie (2019), "'We Pray for Our President': Saudi-Inspired Loyalist Salafism and the Business Sector in Kazakhstan", Washington, D.C.: Georgetown University, **Berkley Center for Religion, Peace and World**

- Affairs**, Available at: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/02/FP_201901_Biard-paper-on-Salayism-in-Kazakhstan.pdf, (Accessed on: 4/6/2019).
- Darvishi, Farhad and Marzieh Hajhashemi (2017), "A Comparative Study of the Function of Iranian-Saudi Cultural Diplomacy in the Middle East 2001-2015", **Journal of Political Studies of Islamic World**, Vol. 5, No. 4, pp. 43-65, Available at: http://psiw.journals.ikiu.ac.ir/article_1046_fe8ef1942e86eb25eed28d931077f5c7.pdf, (Accessed on: 13/4/2019) [in Persian].
- Davand, Mohammad (2017), "Aims and Tools of Saudi Arabia's Cultural Diplomacy in the Islamic World", Available at: <http://alwaght.com/fa/News/106553>, (Accessed on: 16/6/2019) [in Persian].
- Dehghani Firouzabadi, Seyyed Jalal (2009), **Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran**, Tehran: Samt [in Persian].
- Dehshiri, Mohammadreza (2014), **Cultural Diplomacy of the Islamic Republic of Iran**, Tehran: Elmi va Farhangi [in Persian].
- Fayyaz, Ebrahim (2007), "Theoretical Framework of Cultural Diplomacy", **Pegah Hovzeh Weekly**, No. 206, pp. 2-3 [in Persian].
- Ghashghavi, Hasan (2010), **Public Diplomacy**, Tehran: Ministry of Foreign Affairs [in Persian].
- Hasani Saadi, Motahhareh (2010), "Wahhabism Propaganda Practices", **Payam**, No. 104, pp. 126-135 [in Persian].
- Kavalski, Emilian (2016), **The New Central Asia: the Regional Impact of International Actors**, Translated by Fardin Eftekhari, Tehran: Mokhtab [in Persian].
- Khairi, Abuzar (2001), "Central Asia and West Asia: a Comparative Study Central Asia's Relations with Saudi Arabia and Turkey since 1991", **New Delhi: Jawaharlal Nehru University**, Available at: https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/15466/10/10_chapter%205.pdf, (Accessed on: 4/8/2019).
- Koohkan, Alireza and Farkhondeh Nezakati (2014), "Public Diplomacy in Saudi Foreign Policy", **Journal of World Politics**, Vol. 3, No. 3, pp. 205-234, Available at: https://interpolitics.guilan.ac.ir/article_15_727c284355107cec109be440bd220850.pdf, (Accessed on: 10/6/2019) [in Persian].
- Koolae, Elaheh (2015), **Politics and Government in Central Eurasia**, Tehran: Samt [in Persian].
- Koolae, Elaheh and Abed Norouzi Zarmehri (2018), **The Economies of Central Asia and the South Caucasus Countries**, Tehran: University of Tehran Press [in Persian].
- McClellan, Michael (2004), "Public Diplomacy in the Context of Traditional Diplomacy", **Vienna Diplomatic Academy**, Available at: <http://www.publicdiplomacy.org/45.htm>, (Accessed on: 27/4/2019).
- Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Tajikistan** (2019), "Tajik Ambassador's Meeting with Deputy Minister for Foreign Affairs of Saudi Arabia", Available at: <https://mfa.tj/en/main/view/4050/tajik-ambassadors->

- meeting-with-deputy-minister-for-foreign-affairs-of-saudi-arabia, (Accessed on: 8/8/2019).
- Mirmohammadi, Seyyed Reza (2014), "Various Causes of Saudi Presence in Central Asia and the Caucasus", Available at: <https://www.iwfs.com/islam-world/islam-world-notes-and-papers/286>, (Accessed on: 3/7/2019) [in Persian].
- Monjezi, Aliasghar (2008), "A Research on Wahhabism", *Morabbiyan*, Vol. 8, No. 30, pp. 98-113 [in Persian].
- Nezakati, Farkhondeh (2017), **Public Diplomacy of the Islamic Republic of Iran and Saudi Arabia in Central Asia: a Requirement for the Islamic Republic of Iran**, Tehran: Ketab Ava [in Persian].
- Ninkovich, Frank A. (1996), **U.S. Information Policy and Culture Diplomacy**, New York: Foreign Policy Association.
- Peyrouse, Sebastien (2014), "Iran's Growing Role in Central Asia? Geopolitical, Economic and Political Profit and Loss Account", Available at: <https://studies.aljazeera.net/en/dossiers/2014/04/2014416940377354>.html, (Accessed on: 4/4/2020).
- Ramezani Bunes, Farzad (2012), "Iran and its Relations with its Northern Neighbors, Capabilities and Challenges", Available at: <http://old.sharghdaily.ir/pdf/91-02-30/vijeh/8.pdf>, (Accessed on: 5/5/2019) [in Persian].
- Saberdoost, Mahnaz (2014), "A Report on Saudi Public Diplomacy", Available at: <https://sahebnews.ir/91966>, (Accessed on: 23/5/2019) [in Persian].
- Sanaei, Mehdi (2011), **Iranian and Central Asian Relations: Trends and Perspectives**, Tehran: Institute for Political and International Studies of the Ministry of Foreign Affairs [in Persian].
- Shadivand, Ghader (2012), "EU Approach to Central Asian and Caucasian Crude Oil and Natural Resources; Opportunities and Challenges for Iran", *Exploration and Production Monthly*, No. 98, pp. 34-40, Available at: <http://ekteshaf.nioc.ir/article-1-987-fa.pdf>, (Accessed on: 28/7/2019) [in Persian].
- Sheikholeslami, Mohammadhasan and Hamid Saradar (2012), "Religious Approach in Saudi Arabia's Cultural Diplomacy: a Case Study of Muslim World League", *Quarterly Journal of Political Research in Islamic World*, Vol. 2, No. 4, pp. 103-128 [in Persian].
- Soleimanipour Lak, Fatemeh (2013), **Soft Power in US Middle East Strategy**, Tehran: Research Institute of Strategic Studies [in Persian].
- Vakhshiteh, Ahmad (2017), "Iran or Saudi Arabia; What is the Direction of Russian Islam?", Available at: <http://irdiplomacy.ir/fa/news/1972625>, (Accessed on: 13/6/2019) [in Persian].
- Wastnidge, Edward (2017), "Central Asia in the Iranian Geopolitical Imagination", *Cambridge Journal of Eurasian Studies*, pp. 1-13, Available at: https://www.researchgate.net/publication/313852465_Central_Asia_in_the_Iranian_geopolitical_imagination, (Accessed on: 4/4/2020).
- Younas, Ammar (2017), "Can Central Asia be Stuck between Iran and Saudi Arabia?", Available at: <https://foreignpolicynews.org/2017/11/09/can-central-asia-stuck-iran-saudi-arabia/>, (Accessed on: 4/4/2020).